

ЛІТЕРАТУРА

1. *Ерастов Н. П.* О специфике подготовки индустриального психолога / Н. П. Ерастов // Проблемы индустриальной психологии. – Ярославль: Изд-во ЯрГУ, 1975. – Вып. 2. – С. 36-44
2. *Киселева Е. А.* Особенности психологической проницательности у лиц с различной эмоциональной диспозицией: дисс. ... канд. психол. наук. / Е. А. Киселева. – Одесса, 1999. – 246 с.
3. *Люсин Д. В.* Современные представления об эмоциональном интеллекте // Социальный интеллект: Теория, измерение, исследования / Под ред. Д. В. Люсина, Д. В. Ушакова. – М.: Институт психологии РАН, 2004. – С. 29–36.
4. *Носенко Е. Л.* Емоційний інтелект: концептуалізація феномена, основні функції / Е. Л. Носенко, Н. В. Коврига. – К.: Вища школа, 2003. – 126 с.
5. *Санникова О. П.* О структуре психологической проницательности / Ольга Павловна Санникова // Тези допов. учасн. Другої міжн. наук.-практ. конф. «Методологія та технології практичної психології в системі вищої школи». – К.: НПУ імені М. П. Драгоманова МОН України, Поліграф-центр, 2009. – С. 22-28.

А. А. Фищина

ОСОБЕННОСТЬ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПРОНИЦАТЕЛЬНОСТИ ОСОБ С ВЫСОКИМ И НИЗКИМ УРОВНЕМ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА

В статье проанализированы сущность понятий «психологическая проницательность», «эмоциональный интеллект». Приведенные результаты исследования соотношения показателей психологической проницательности с уровнем развития эмоционального интеллекта.

Ключевые слова: внутриличностный эмоциональный интеллект, эмоциональный интеллект, межличностный эмоциональный интеллект, психологическая проницательность, психологическая интуиция.

А. А. Fishchina

FEATURE OF PSYCHOLOGICAL INSIGHT OF INDIVIDUALS WITH HIGH AND LOW LEVELS OF EMOTIONAL INTELLIGENCE

The article analyzes the essence of the concepts of "psychological insight", "emotional intelligence". It is determined that psychological insight is a complicated psychological formation that manifests in the ability to notice, feel and predict other people's actions. The results of ratio indicators of psychological insight with a level of emotional intelligence are proposed. It was defined that people with high level of emotional intelligence are characterized by the presence of social intuition, the need to analyze other people's psychological states, tendency to psychological interpretation, independence of own judgments etc. Individuals with low level of emotional intelligence are characterized by lower qualitative and quantitative combination of psychological insight indicators.

Keywords: intrapersonal emotional intelligence, emotional intelligence, interpersonal emotional intelligence, psychological insight, psychological intuition.

Подано до редакції 04.05.2013

УДК: 159.92273+616

Ю. Форманюк

ЕГОЦЕНТРИЗМ ЯК ПРОЯВ ІНФАНТИЛЬНОСТІ

У статті представлені результати дослідження у студентів 1-х, 3-х курсів, які показали, що егоцентризм є проявом інфантильності.

Ключові слова: інфантильність, егоцентризм, соціалізація, індивідуалізація, ідентичність, юнацький вік.

Актуальність вивчення проблеми інфантильності та егоцентризму молоді безперечна. Сьогодні на той факт, що деяка частина молоді проявляє інфантильність, вказують такі вчені, як Л. І. Захаров, Г. О. Ковальов, А. Е. Лічко, В. С. Мухіна, І. О. Смирнова, В. С. Собкіна, А. С. Співаковська, Е. Г. Ейдемільер. Як пише Г. Крайг, в сьогоdnішньому суспільстві, яке характеризується передовими технологіями, в якому складну роботу виконують дорослі, молодь довгий час знаходиться в залежному стані. Молодь виконує лише таку роботу, яка не є цікавою за змістом, ні за

яку добре платять. Це приводить до подовшення періоду залежності дітей від батьків [3, с. 562].

К. Кеністон (Keniston, 1975) висловив думку, що проблеми молоді виникають через «протиріччя між «Я» та суспільством»: існує відмінність між тим, якими себе вважають юнаки та дівчата, і тим, якими, на їх думку, бажає бачити їх суспільство. Амбівалентні почуття виникають в них не тільки до соціального устрою, але й до себе. Вони можуть усвідомлювати глибокий вплив культури на них і відчувати дискомфорт від цього. Юнаки та дівчата часто відчують, що суспільство є надто ригідним і накладає багато

обмежень на них, тому вони намагаються відокремитись від нього через прийняття тимчасових ідентичності та ролей. Перевизначити та переформувати себе юнаки та дівчата можуть за допомогою самопізнання, деякі звертаються до медитацій або психоаналізу. Інші, на жаль, інколи вживають наркотики [3, с. 560].

Сьогодні дослідники розуміють, що контекст розвитку молодшої людини має дуже великий вплив на закінчення юнацького віку, на індивідуальні відмінності. Будь-який період в розвитку суспільства проявляється в культурних властивостях, що впливають майже на всі галузі життя, він визначає довготривалість і особливості переходу від дитинства до дорослості [3, с. 561].

Особливості розвитку нашого суспільства сьогодні не дають змогу людині, яка вступає до дорослого життя, повністю розвинути свої здібності, знайти місце роботи, мати гідний заробіток, бути впевненим у завтрашньому дні. Психологія індивідуалізації, яка пронизує всі сфери нашого життя, приводить до того, що людина в скрутній ситуації опиняється наодинці з бідною. І це відчувають не тільки старі, а і молоді люди.

Інфантилізм (від лат. *infantilis* – дитячий), затримка в розвитку організму, що проявляється у збереженні у дорослого фізичних і психічних рис, властивих дитячому віку. Причинами інфантилізму можуть бути інфекційні захворювання, інтоксикації, хвороби мозку, серцево-судинної системи, нирок і інше.

Риси інфантилізму більш чітко починають проявлятися в підлітковому віці. Часто причиною цього захворювання являється те, що батьки свідомо віддаляли дитину від реальності, замінюючи її вигаданими образами. В соціальному контексті патологічна інфантильність не тільки являється перешкодою в процесі пошуку, прийняття і реалізації тих або інших рішень, але і може негативно впливати на соціально-психологічний клімат співдружності, «заражаючи» його песимізмом, невпевненістю і безвідповідальністю.

Психічний інфантилізм – незрілість людини, що виражається в затримці становлення особистості, за якої поведінка людини не відповідає віковим вимогам до неї. При психічному інфантилізмі відзначається надто велика нестабільність настрою і уваги, схильність до фантазування, легка навіюваність, образливість, боязкість всього нового; судження неглибокі і поспішні. В поведінці безтурботність і легковажність поєднуються з егоцентризмом та дитячою вимогливістю.

Інфантильність можна розглядати як інфантильність суспільства і інфантильність особистості. Інфантильність суспільства може виражатися в різних формах: в редукаціонізмі, в прагненні скопіювати різні зразки західної техніки і форми організації, в спрощеному вигляді, отримати ті або інші результати без забезпечення належних передумов. Подолання інфантильності суспільства не може бути досягнуто чисто просвітницькими заходами. Воно потребує зростання значимості відповідальності кожного за ціле, поглиблення моральної компоненти культури, перетворення

інфантильності в усвідомлювану проблему суспільства на різних рівнях. Безпрецедентні за складністю проблеми, що стоять перед суспільством, потребують для свого рішення масового підйому інтелектуального рівня.

Інфантилізм особистісний – своєрідна девіація психічного і особистісного розвитку, а також прояв поведінкової активності індивіда, що проявляється в неадекватній хронологічному віку прихильності до дитячих зразків поведінки, бачення і оцінювання навколишньої дійсності і свого місця і ролі в ній. Насамперед інфантилізм як особистісна незрілість проявляється в несформованості на достатньому для даного конкретного віку рівні емоційно-вольової сфери особистості. Як правило, інфантильність як прояв стійкої особистісної характеристики високо корелює з такими особистісними особливостями, як зовнішній локус контролю, завищена самооцінка і рівень домагань, егоцентризм, готовність при будь-яких обставинах покладати відповідальність за невдачу на інших, загострене почуття психологічної незахищеності. При цьому основним компенсаторним механізмом в даному випадку виявляються спроби будь за що уникнути необхідності адекватно оцінювати об'єктивну соціальну реальність. Необхідно відзначити, що інфантилізм може сполучатися як з нормальним інтелектуальним розвитком, так і з відставанням або випередженням в цій сфері. В цьому плані особистісний інфантилізм правомірно оцінювати в якості своєрідного прояву гетерохронності (тобто порушення синхронності у розвитку психічних явищ) особистісного розвитку індивіда [1, с. 237].

Одним з проявів інфантилізму є егоцентризм. На відмінну від інфантилізму егоцентризм (лат. *ego* – Я і *centrum* – центр) характеризує таку пізнавальну позицію індивіда, що проявляється в фіксації на власних цілях, потребах, інтересах, прагненнях, переживаннях та ігноруванням зовнішніх впливів, інтересів і переживань інших людей. При цьому суб'єкт просто не визнає існування протилежних точок зору у інших людей, він навіть не розуміє, що не всі люди думають так, як він. Егоцентризм пов'язаний з пізнавальною сферою. Егоїстична людина не завжди егоцентрична. Вона може добре розуміти потреби, цілі та інтереси інших людей, але ігнорувати їх.

Ж. Піаже вважав, що від народження дитина аутична і егоцентрична. Л. С. Виготський гостро виступав з критикою цих поглядів. Психологічні дослідження довели, що егоцентризм дитини можна подолати, послідовно розвиваючи її здатність до децентрації. Децентрація – спосіб подолання егоцентричності, спрямований на зміну поглядів і позицій людини при зіставленні з поглядами та позиціями інших людей. Цьому сприяє виховання в дитини прагнення поставити себе на місце іншої людини і оцінити ситуацію, яка, з її точки зору, виникла. Найсприятливішими для подолання егоцентризму і розвитку в дітей колективізму є умови виховання в колективі [5,

с. 116]. Егоцентризм створює значні труднощі в спілкуванні суб'єкта з іншими людьми, при його адаптації в групі чи колективі.

«Егоїзм – риса характеру особистості, яка полягає в надмірній зосередженості на власному «Я» і переважанні в її діяльності і поведінці корисливих особистих інтересів і потреб без врахування інтересів інших людей, об'єктів і засобів досягнення власних цілей» [5 с. 115]. Егоїзм розвивається в процесі виховання. Помилки, які були зроблені вихователями, перш за все, батьками, можуть стати стійкою рисою характеру дитини і вже в дорослому віці будуть проявлятися в ставленні людини-егоїста до інших людей – в ігноруванні інтересів інших, в образах (словесних, дійових, в нанесенні морального збитку, байдужості). Така людина погано сприймається оточуючими. Через надмірну любов до самої себе вона не здатна любити когось іншого, тому самотність може стати її долею.

Зростаючи, молода людина не тільки у своїй свідомості включає себе до дорослого життя, але починає приймати в ньому реальну участь. Тому під досягненням соціальної зрілості треба розуміти, з однієї сторони, можливість виконання соціальних обов'язків, з іншої – прийняття відповідальності за особисте життя, рішення і вчинки, за самого себе [4, с. 325].

Для розвитку емоційної сфери важливим є період юнацького віку. В цей час закладаються основи емоційного життя людини, які стануть фундаментом її емоційності у зрілому віці [4, с. 330]. Людина в юнацькому віці здатна регулювати свої емоції, вміє приховувати свої почуття, настрої і переживання. Юнацький вік – це період вирішення найскладніших соціальних задач: вибір і оволодіння професією, серйозне навчання, яке дасть змогу знайти гідне робоче місце, початок роботи, вміння економічно забезпечити себе і сім'ю, створення сім'ї. За виразом І. Г. Малкіної-Пих, ще в юнацтві людині необхідно навчитися одночасно жити сучасним, спиратися на багатство свого минулого і разом з тим прямувати в майбутнє. Досягнення такої гармонії – непроста задача [4, с. 520].

Як зазначає А. А. Реан (2003), на етапі ранньої дорослості особистість обирає цілі і засоби їх досягнення, які зв'язані з різними компонентами свого «Я», і оцінює успішність своїх дій у відповідності з Я-концепцією [4, с. 522]. За результатами узагальнення експериментальних даних досліджень вітчизняних і закордонних вчених І. С. Кон (1978) робить висновок, що чоловічий Я-образ переважно включає в себе інформацію про значимість «Я» в трудових, ділових, спортивних і сексуальних сферах. Молоді жінки в Я-образі відображають переважно те, наскільки вони зовнішньо привабливі [4, с. 523]. На нашу думку, сьогодні молоді жінки намагаються в своєму образі «Я» відобразити майбутню роботу і кар'єрне зростання. При цьому їх продовжує хвилювати і власна зовнішня привабливість.

В процесі дорослішання дитина як носій соціального, реалізує можливості освоєння соціального як

активно діючий суб'єкт, що вростає в культуру, освоює загальні норми людських стосунків. В цьому процесі присвоєння функціонування соціального. Рівень, характер, ступінь присвоєння соціального визначається досягненням людства і особливостями розвитку, функціонування конкретно-історичного суспільства, в якому зростає цей суб'єкт, а також особливостями цього суб'єкту. На характер присвоєння соціального впливають психологічні особливості цього суб'єкту. В процесі соціалізації відбувається і становлення індивідуальності суб'єкта.

Такі дослідники як Е. Еріксон, Т. Парсонс, Г. Тард, Т. Шибутані та ін. вважали, що соціалізація представляє собою лише акумулювання індивідом соціальних ролей, норм і цінностей того суспільства, до якого він належить. Цей процес відбувається шляхом наслідування (Г. Тард), «вбирання» в себе загальних цінностей в процесі спілкування зі значимими іншими (Т. Парсонс), входження в соціальне середовище, пристосування до нього (Б. Д. Паригін) [6, с. 185-186].

Як зазначає Д. Й. Фельдштейн, специфіка входження до дорослішання визначається тим, що дитина одвічно, як носій соціального, постійно реалізує можливості освоєння соціального, як активно діючий суб'єкт, що вростає в культуру, входить у володіння загальними нормами стосунків. В цьому процесі підрастаюча людина об'єктивно відтворює, відроджує вже в своєму присвоєнні соціального. Рівень, характер, ступінь присвоєння соціального, природно, визначаються досягненнями людства і особливостями розвитку конкретно-історичного суспільства, представником якого являється цей суб'єкт.

В процесі соціалізації відбувається формування індивідуальності. Проблеми соціалізації-індивідуалізації багато років притягають увагу психологів. Дослідники (Е. Еріксон, Т. Парсонс, Г. Тард, Т. Шибутані та ін.), які стояли у витоків теорії соціального розвитку, думали, що соціалізація представляє собою лише акумулювання індивідом соціальних ролей, норм і цінностей того суспільства, до якого він належить, – шляхом наслідування (Г. Тард), «вбирання» в себе загальних цінностей в процесі спілкування зі значимими іншими (Т. Парсонс), входження в соціальне середовище, пристосування до нього (Б. Д. Паригін) [6, с. 185-186].

Роботи Е. Еріксона і Л. Кольберга, що присвячені проблемі індивідуально-особистісних властивостей соціалізації, показують взаємозв'язок між соціально-культурним середовищем і суб'єктивними факторами людини, яка розвивається. Так, аналізуючи процес соціалізації, Е. Еріксон велику роль приділяє такому показнику суб'єктивного росту, як ідентичність [6, с. 187-188]. Соціалізація в широкому розумінні як складний процес соціалізації-індивідуалізації виступає одночасно і як процес іманентного саморозвитку психіки й особистості дитини. Результатом соціалізації-індивідуалізації як складових змістовних моментів

розвитку в онтогенезі являється ступінь соціальної зрілості людини, яка росте, тобто накопичення нею в собі соціального як людської властивості [6, с. 193].

Рівень соціальної зрілості людини визначається особливостями того, як протікає процес соціалізації-індивідуалізації. На думку психологів егоцентризм є однією з суттєвих ознак інфантильності. Тому, вивчаючи інфантильність, ми досліджували егоцентризм.

Мета нашого дослідження полягала в співставленні рівня егоцентризму з рівнем інфантильності. Дослідження проводилось на вибірці студентів ПНПУ імені К. Д. Ушинського у психологів і студентів, які навчаються на факультеті початкового навчання за спеціальністю «соціальний педагог». Загалом, у дос-

лідженні прийняла участь 71 особа. Були використані такі методики: опитувальник для оцінки рівня інфантильності (психопатії) особистості; тест «Егоцентричні асоціації» [2, с. 489, 536].

Результати дослідження, проведеного нами, показують, що егоцентризм властивий достатньо великій кількості досліджуваних. В нашій вибірці у досліджуваних низький рівень егоцентричності спостерігається у 36 студентів, середній рівень егоцентричності спостерігається у 31 студента, високий рівень егоцентричності спостерігається у 2-х студентів.

Проте, існує певна відмінність між першокурсниками і студентами третього курсу.

Таблиця 1

Дослідження егоцентричності у студентів 1 та 3 курсів

	Рівень егоцентричності		
	Низький (0–13 балів)	Середній (14–26 балів)	Високий (27–40 балів)
1 курс	55%	45%	0%
3 курс	46%	39%	15%

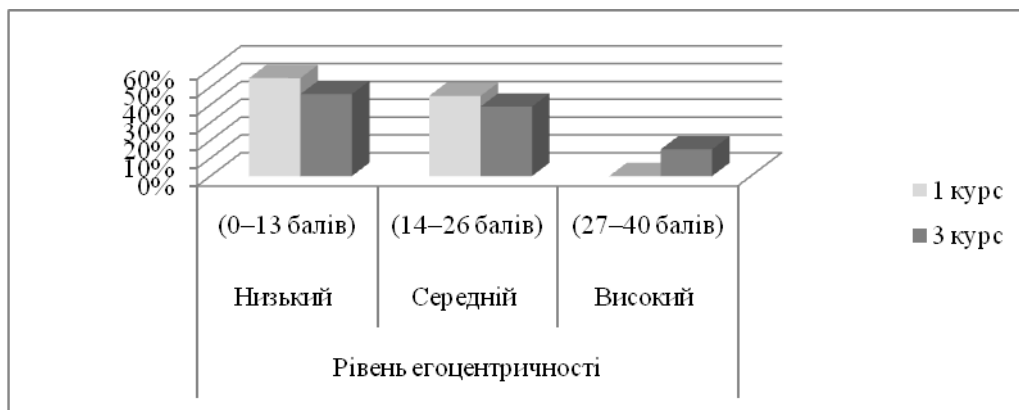

Рис. 1. Порівняльний аналіз результатів дослідження егоцентричності у студентів 1 та 3 курсів

Як бачимо на рисунку, серед студентів 1 курсу не виявлено жодної особи з високим рівнем егоцентричності, на відміну від студентів 3 курсу. В цілому, вибірка практично поділилась на дві частини за ознакою егоцентричності.

Ймовірно, це можна пояснити тим, що перед першокурсниками на першому місці стоїть завдання стати членом нового колективу, тому провідною стає така властивість, як здатність до децентрації. Мотив бути прийнятим домінує над бажанням виділитись, бути неповторним та оригінальним. Студенти третього курсу, навпаки, починають замислюватися про майбутню трудову професійну діяльність, багато з них вже починають працювати, обирають свій власний професійний шлях. Тому, на нашу думку, в цей період у юнаків і дівчат може спостерігатися підвищення егоцентричності, оскільки необхідність у децентрації стає меншою.

Якщо розуміти професійне самовизначення як процес, що протікає у юнацькому віці певний час, то умовно в ньому можна виділити два етапи, які прихо-

дяться на цей період: вибір професії і початок професійного становлення.

На думку І. Г. Малкіної-Пих, етап вибору професії починається не з вступу до того або іншого навчального закладу, а з прийняття молодою людиною рішення працювати за тою або іншою спеціальністю. При цьому обрана професія далеко не завжди відповідає отриманій освіті.

Можливо, що саме на третьому курсі відбувається усвідомлене професійне самовизначення. Етап вибору професії змінюється етапом професійного становлення на початку трудової діяльності. Ми вже вказували на те, що більшість студентів третього курсу починають працювати хоч і не завжди за спеціальністю, за якою навчаються. Якщо на попередньому етапі йшло будівництво ціннісних аспектів «професійного Я», то тепер йде будівництво його на діяльнісному рівні. Це супроводжується накопиченням початкових професійних вмінь. Етап професійного становлення, як вказує І. Г. Малкіної-Пих, можна назвати дослідницьким, оскільки йде активне експериментування формами (а часто і місцями) про-

фесійної діяльності, і через них здійснюється дослідження різних сторін свого «Я», поглиблення самопізнання [5, с. 347-349]. Посилаючись на результати теоретичного аналізу, можна стверджувати, що процеси, які відбуваються зі студентами третього курсу, є ознакою індивідуалізації, тому загальне підвищення егоцентризму є природним.

За методикою вивчення інфантильності, рівень вираженості вимірюється за шкалою від 0 до 30. Тому доцільно виділити умовно рівні вираженості інфантильності: 0–10 – низький рівень; 11–20 – середній рівень; 21–30 – високий рівень. Загальний рівень вираженості інфантильності визначався за середніми оцінками досліджуваного іншими особами. За результатами аналізу, отриманих даних у 100% досліджуваних виявлено низький рівень інфантильності. Жодна особа не перевищила меж у 10 балів за загальними оцінками експертів.

Для досягнення мети дослідження було проведено кореляційний аналіз отриманих даних. Був визначений

значущий коефіцієнт кореляції $r = 0,24$ при $p < 0,05$. Це свідчить про прямо пропорційну залежність між інфантильністю та егоцентризмом.

Таким чином, ґрунтуючись на результатах теоретичного та математичного аналізу, можна стверджувати, що егоцентризм знаходиться у прямій залежності від інфантилізму і є невід'ємною його частиною. Так само, як егоцентризм, у більшості досліджуваних-студентів знаходиться на низькому рівні, так і інфантильність у більшості досліджуваних виявилась на низькому рівні.

Підводячи підсумки, можна зробити такий висновок: результати дослідження інфантильності і егоцентризму пояснюються тим, що студенти є певною соціальною групою, яка виділяється серед соціальних угруповань юнацтва більш високим рівнем професійної самосвідомості, розуміння свого майбутнього місця в соціальній спільноті і вміння розуміти інших людей. Це є запорукою і сьогодишньої і майбутньої життєдіяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ильин Е. П. Психология воли / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2009. – 368 с.
2. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий / Е. П. Ильин. – СПб.: Питер, 2004. – 701 с.
3. Крайг Г. Психология развития / Грэйс Крайг. – СПб.: Питер, 2002. – 992 с.
4. Малкина-Пых И. Г. Возрастные кризисы: Справочник практического психолога / И. Г. Малкина-Пых. – М.: Изд-во Эксмо, 2005. – 896 с.

5. Психологічна енциклопедія / [Автор-упорядник О. М. Степанов]. – К.: Академвидав, 2006. – 424 с.

6. Фельдштейн Д. И. Психология взросления: структурно-содержательные характеристики процесса развития личности: Избранные труды / Д. И. Фельдштейн. – М.: Моск. психол.-социальн. ин-т; Флинта, 1999. – 672 с.

Ю.В. Форманюк

ЕГОЦЕНТРИЗМ ЯК ПРОЯВ ІНФАНТИЛЬНОСТІ

В статье представлены результаты исследования у студентов 1-х, 3-х курсов, которые показали, что эгоцентризм является проявлением инфантильности.

Ключевые слова: инфантильность, эгоцентризм, социализация, индивидуализация, идентичность, юношеский возраст.

Yu. V. Formaniuk

EGOCENTRISM AS A MANIFESTATION OF INFANTILISM

Psychic infantilism is the immaturity of a man that is expressed in the delay of personality's formation, when person's behavior does not comply with age requirements. One of the manifestations of infantilism is egocentrism that is characterized by such personal behavior, which is demonstrated in concentration on one's own goals, interests, experiences, aspirations and complete disregard of other people's interests. The purpose of this study is to compare the level of egocentrism and a level of infantilism. The correlation analysis showed that there is a direct proportional relationship between infantilism and egocentrism and infantilism is an integral part of egocentrism.

Keywords: infantilism, egocentrism, socialization, individualization, identity, youth age.

Подано до редакції 29.05.2013